

РЕЦЕНЗИЯ

от проф. д-р **Силвия Стоянова Александрова-Янкуловска**, дмн

Преподавател в Медицински Университет–Плевен, катедра

„Общественоздравни науки“, сектор „Медицинска етика“

на дисертационния труд на **Джо Абдул Момо** на тема **„Благодеянието като морален императив в медицинската практика“** с научен ръководител доц. Валентина Кънева за присъждане на образователна и научна степен „доктор“ по научната специалност „Философия“

Кратки биографични данни за кандидата

Джо Момо е докторант в англоезична форма на докторантура в СУ „Климент Охридски“ от 2014 г. Завършил е бакалавърска степен по диагностична медицинска радиография в Университета в Хертфордшир (2001 – 2004) и магистърска степен по здравни и социални науки в Университет St. Johns York (2011 – 2013). Има две следдипломни специализации по съдебномедицинска радиография (2009 – 2010, Teesside University) и медицински ултразвук (2014 – 2015 University of East London).

Кандидатът е публикувал две статии по темата на дисертационния труд в платформата academia.edu: The Concept of Beneficence in Practical Medicine и The Relationship of Beneficence with the Other Ethical Principles of Autonomy, Non-Maleficence and Justice.

Обща характеристика на дисертационния труд

Текстът на дисертацията е 182 страници, структуриран в пет глави, заключение и библиография. Библиографията обхваща 170 източника на латиница, от които 81 (47,6%) източника след 2000 година. Два от

източниците са на български автори, което прави чест на труда. Предвид на фундаменталният характер на избраната тема заслужава да отбележа, че Джо Момо е обхванал значими трудове на големи имена в класическата и съвременна философия и етика като Аристотел, Кант, Русо, Бийчъм и Чилдрес, Сингър, Ролс, Потър, Пелегрино, Мил, Хюм, Гадамер, Дворкин и др.

Оценка на структурните части на дисертационния труд

В първата глава Джо Момо дефинира **целта на изследването** си, а именно: ”да анализира етическия принцип на благодеянието и как прилагането му като политика засяга поведението на практикуващия лекар.“ Допълнителна задача е да се направи анализ на принципа на благодеянието като етично задължение в медицинската практика, както и нагласата на практикуващите лекари към прилагането му.

Основна хипотеза в труда е, че „макар останалите етически принципи на автономия, справедливост и ненанасяне на вреда да са важни и полезни при вземането на решения в клиничната практика, принципът на благодеяние е от особено значение, тъй като той определя поведението на клиничните специалисти и техните предпочитания при вземане на решения относно лечението“. Освен тази практическа страна на изследването, е разгледано благодеянието от теоретична гледна точка за оценка на философските теории и тяхното отражение върху благодеятелните медицински практики и резултати.

Авторът не отрича, че благодеянието е присъщ елемент на медицинската етика, но и отчита наличието на резерви по отношение на императивността само на благодеянието и невъзможността то да даде отговори на някои въпроси в медицинската практика. Дали благодеянието е задължение или в контекста на съвременната медицина е резултат на спазване на набор от политики? След представяне на вижданията за

благодееянето, включително не пропускайки да отграничи негативното задължение за ненанасяне на вреда от позитивното задължение за благодееяние, Джо Моно преминава към разглеждане на патернализма като политика, която може да засегне ефективното благодееяние в медицинската практика. Разграничаването на ненанасянето на вреда от благодееянето е от особена значимост в контекста на съвременната медицина, насочена към защита на лекаря и институцията от съдебно преследване, но това не винаги по презумпция означава добра грижа за пациента.

Джо Моно използва термина „слаб патернализъм“ в различен смисъл от класическата му дефиниция на вземане на решения вместо некомпетентен пациент. Определението на докторанта е основано на въздействието върху пациента. В този смисъл слабият патернализъм е представен като носещ полза за пациента, докато силният патернализъм е този, който ограничава благодееянето и поставя пациентите в риск от лошо управление на заболяването им. Така на този междинен етап докторантът стига до заключението, че благодееянето е най-полезният измежду принципите в биоетиката, тъй като би могъл да изкара на преден план поведението на практикуващия лекар, който работи в най-добрия интерес на пациента си.

Във **втората глава** докторантът проследява основите на принципа на благодееянето като прави препратка към етичския принцип на автономията. Още 80-те години на XX век е очертан основния конфликт между принципите в биоетика, а именно благодееяние срещу уважение на автономността (Gadow, 1980) и не е изненадващ превеса на втория в контекста на обществените ценности в посока на зачитане на индивидуалните права (на човека и в частност на пациента) и свободи. Докторантът, обаче, разглежда и съвременни автори (Rajani, 2013), които вплитат уважението на автономността в благодееянето в рамките на общата теза за взаимозависимост между принципите, както и подчертава фундаменталната

теза на самите Бийчъм и Чилдрес (без да прави препратка към тях), че принципите са еднакво важни и нямат ранжиране помежду си. Благодеянието все пак заема по-особена позиция сред принципите, която е аргументирана от Джо Момо с препратки към изконните ценности в медицината и взаимоотношенията лекар-пациент, добронамерени по своята същност. По отношение на последното е отбелязана асиметрията, породена от различните компетенции, но и използването на лекарската компетентност в интерес на пациента. Неизбежно възниква и необходимост от разграничаване на различните тълкувания за автономията, което докторантът прави вещо и с подходящи референции към поддръжниците на различните тези. Включени са и примери от клиничната практика, два от които са от личния професионален опит на Джо Момо. Последният пример (за пациентката настояваща за ларингектомия без съответна диагноза), навлиза и в една по-малко дискутирана сфера, а именно автономността на пациента срещу тази на медицинският професионалист и може ли първата да отнема напълно втората. Бих си позволила да провокирам докторанта към още по-дълбоко навлизане в тематиката и опит да се интерпретира Мил през призмата на това, че желанието на пациентката „засяга останалите хора“ и премахването на потенциално здрав орган не може да няма ефект върху самия медицински работник, който не би могъл да бъде сляп изпълнител на желанията на компетентните пациенти.

В **трета глава** Джо Момо поддържа тезата, че значението на благодеянието като клинична политика е заложено в етичните кодекси на медицинските и професионалните организации в здравеопазването и така се формират задълженията на отделния практикуващ лекар спрямо пациента. Този раздел дава възможност за по-задълбочена етична дискусия, особено на базата на приведените примери от историята на експерименталната медицина, но Джо Момо се задоволява главно с тяхното описание. Уместно

би било да се дадат конкретни тълкувания на примерите и концепцията за благодеяние и ненанасяне на вреда чрез прилагане на фундаментални етични кодекси на изследователската етика, а именно Нюрнбергския кодекс и Декларацията от Хелзинки, които са бегло споменати по-нататък. Примерът с експерименталното лекарство за Ебола почива на малък брой източници, страда от фактологическа неточност и е тълкуван твърде еднопосочно.

Четвърта глава предлага връзка между философските теории и практическото благодеяние. Започвайки с утилитаризма на Мил докторантът представя връзката между благодеянието и схващането за здравето като „добро“, но отбелязва, че теорията не променя непременно възприятията и нагласите на практикуващите лекари. Не става ясна идеята за благодеяние в контекста на кантианството. Отделено е значително внимание на концепцията на Гадамер, но не е направена директна връзка с клиничния контекст за разлика от последващото разглеждане на концепцията на Хелер.

В **пета глава** кандидатът прави заключение под общия надслов: „Защо е важно благодеянието?“ като обединява основните моменти от останалите глави. Тук Джо Момо въвежда принципа на професионализма с препратка към Пелегрино като го приравнява на благодеяние, което „гарантира, че лекарят практикува в съответствие с установени стандарти, защитавайки и предоставяйки най-доброто на своите клиенти-пациенти“. Систематизира се влиянието на благодеянието върху нагласата на лекаря и взаимоотношенията с пациентите.

В кратко заключение докторантът обобщава, че благодеянието може да повлияе на лечението на пациентите. Принципът на благодеяние насърчава клиницистите да се фокусират върху процеса на предоставяне на адекватна грижа чрез формулиране на политики, които зачитат автономността на

пациента, така както и предоставят възможност на медиците за собствено решение на базата на най-добрия интерес на пациентите.

Като цяло работата се отличава с прецизна структура и логическа последователност на изложението. Това, което можеше да намери място в дисертационния труд, е задълбочено разглеждане на благодеянието в различните му измерения на съвременния клиничен контекст и значението им за вземането на решения за терапията, а именно - разграничаване на медицински, религиозно, социално и обществено добро, с което да се покаже „обогатяването“ на възгледите за „добро“ в съвременната медицинска етика. Независимо от тези препоръки, трудът има своите достойнства, отговаря на изискванията за самостоятелна докторантска разработка и се отличава с неоспорима актуалност в контекста на спадналото доверие в медицинската професия, която много удачно е извлечена от Джо Момо на преден план в последната глава.

Заключение

Представеният дисертационен труд **”Благодеянието като морален императив в медицинската практика”** отговаря на изискванията на Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за условията и реда за придобиване на научни степени и заемане на академични длъжности в СУ „Св. Климент Охридски”, поради което предлагам на уважаемите членове на Научното жури да гласуват положително за присъждане на образователна и научна степен **„Доктор”** по научната специалност **„Философия“ на Джо Абдул Момо.**

Изготвил рецензията

Проф. д-р Силвия Александрова-Янкуловска, дмн

Плевен, 30.04.2019 г.